

ФІЛОСОФІЯ ПРИРОДИ, СВІТУ І КОСМОСУ

УДК 504:167.242.2

DOI <https://doi.org/10.24195/sk1561-1264/2024-2-1>**Ковальчук Сергій Сергійович**аспірант кафедри психології, філософії та суспільних наук
навчально-наукового гуманітарного інститутуТаврійського національного університету імені В. І. Вернадського,
вул. Джона Маккейна, 33, Київ, Україна

ТЕОРЕТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕКОЛОГІЧНОГО АСПЕКТУ ФІЛОСОФІЇ СПОЖИВАННЯ

Актуальність дослідження. *Природа сучасних екологічних викликів (кліматичні зміни, процеси, під час яких виснажуються й деградує природні ресурси, забруднюється навколишнє природне середовище) пов'язана з такими головними чинниками: багатством, яке зростає, та споживчими обсягами. Щоб розв'язати ці проблеми, необхідно, аби в суспільних процесах з'явилася дискусійна тематика щодо цінностей, споживчої культури та ін. Нині актуально використовувати поведінкові механізми, основою яких є стимул до зміни традицій споживання, мотивація до того, щоб споживчий процес став екологічно збалансованим та гармонійним. Встановлено, що екологізацію складають процеси й заходи, які пов'язані з поведінкою та користуванням природними ресурсами, спрямовані на ефективність та заощадливість, мають забезпечити соціуму та докільку знижений екоруйнівний вплив і враховують економічні інтереси кожного економічного суб'єкта, який певним чином пов'язаний із вказаними процесами й заходами та є учасником їхнього впровадження. В нинішніх умовах екологізацією ставиться на меті досягнення сталого розвитку та високоякісної суспільної життєдіяльності, користуючись державним обмеженням та ліквідуєчи нежиттєздатні виробничі і споживчі моделі й стимулюючи формування належної демографічної політики.*

Мета роботи: розкрити теоретичні особливості екологічного аспекту філософії споживання. Для досягнення даної мети було використано такі методи: метод критичного аналізу наукових літературних джерел з даної проблематики, спостереження, аналізу та синтезу, а також методу систематизації.

Результати дослідження. *Аби не поширювалася деструктивна культура споживання, варто застосовувати системний підхід, популяризуєчи та просуваєчи екологічне споживання. Встановлено, що термін «екологічна свідомість» варто розглядати як наявне в людини розуміння, що вона впливає на довкілля та є з природою одним цілим. Реалізуючи відповідні заходи, необхідно здійснювати такі кроки: активно сприяти тому, щоб зелена фіскальна реформа охопила ширший секторальний діапазон; створити централізовану інформаційну систему щодо екологічної продукції, аби підтримувати галузеві та регіональні ініціативи під час того, як відбуватиметься перехід, керування інвестиціями та забезпечуватиметься безпечний вибір споживачів; забезпечити фінансові вливання, щоб просувати сталі споживання, включно з відповідними науковими дослідженнями й передовими ініціативами; вивчати кращі практики та їхнє масштабування на різноманітних управлінських рівнях; розширювати зелені закупівлі товарів та поступово змінювати керівні принципи, які ставатимуть обов'язковими вимогами.*

Ключові слова: споживання, екологія, екологізація, екологічна свідомість, екологічна поведінка.

Вступ. Завдяки технологічним трансформаціям індивід може задовольнити різноманітні потреби, приміром матеріальні, соціальні, освітні, естетичні та інші. У кожної людини є прагнен-

ня мати високоякісну життєдіяльність, комунікацію з довкіллям, що диктує свідоме регулювання власними діями. У зв'язку з цим ми вважаємо, що процес, в ході якого видозмінюється філософія споживання, варто розглядати, як об'єктивно обумовлений, а новий модифікаційний напрям у споживанні виражається в неоднозначних, але яскраво виражених екологізаційних аспектах. Нині екологізацією передбачено, що досягнення сталого розвитку й високоякісної суспільної життєдіяльності можливе, якщо буде реалізоване державне обмеження й ліквідовані нежиттєздатні виробничі та споживчі моделі, а також стимулюватиметься належна демографічна політика.

Мета та завдання. Мета статті – розкриття теоретичних особливостей екологічного аспекту філософії споживання.

Методи дослідження. Для досягнення даної мети було використано такі методи: метод критичного аналізу наукових літературних джерел з даної проблематики, спостереження, індуктивний метод і метод системного аналізу.

Результати дослідження. Нинішні глобалізаційні умови передбачають, що інтереси, які мають підприємництво й держава, поєднуються, а відтак якраз державою здійснюється найбільше відображення корпоративних інтересів. Екологічним сегментом, який містить економічна політика, демонструється, що під час захисту довкілля національні інтереси звужуються до меж, якими окреслюються корпоративні об'єднання. Разом з тим великі організації ведуть все жорсткішу глобальну конкурентну боротьбу, аби здобути світовий капітал, і саме державою здійснюється підтримка транснаціональних компаній на міжнародному рівні. Водночас через те, що транснаціональні інтереси все більше розходяться з державними, транснаціональні компанії все частіше зацікавлені в «оминанні» національних та екологічних норм. Тобто нинішні трансформаційні умови, які характеризуються зростанням розбіжностей в інтересах, що притаманні виробникам і споживачам, передбачають зміну й державної ролі в процесі, коли регулюються виробничо-споживчі відносини та їхній екологічний елемент.

На даний час все більшої популярності набувають ідеї екологізації споживання, оскільки це є запорукою високої якості життя, фінансової економії (наприклад, на очисні заходи), багатозаповненого використання обмежених ресурсів, підвищення національної безпеки (конкуренція за ресурси є однією з ключових причин міжнародних конфліктів, а ефективність виробництва та споживання дозволяє за рахунок одного і того ж самого обсягу ресурсів задовольнити більшу кількість потреб, знизити нездорову залежність від ресурсів) тощо. Для вирішення екологічної проблеми в глобальному масштабі необхідна зміна ціннісних орієнтацій та норм поведінки щодо природи; необхідний перехід від принципу насильницького перетворення природи до принципу гармонії; необхідне введення міжнародного, глобального контролю за шкідливими виробництвами, прийняття законів про обов'язкові заходи охорони природи та сурових санкцій до порушників. І тут ми стикаємось з трикутником учасників: держава (наднаціональні органи) – споживач – виробник (в тому числі транснаціональний виробник) [4, с. 38].

Ми вважаємо, що термін «екологічна свідомість» варто розглядати як наявне в людини розуміння, що вона впливає на довкілля та є з природою одним цілим. Насамперед варто взяти до уваги, що володіти екологічною свідомістю означає не тільки розуміти потребу забезпечити чистоту довкілля, а й формувати відповідну свідомість індивіда стосовно екологічної тематики, його прагнення подолати негативні моральні особисті риси, які, приміром, проявляються в неекономічному користуванні природними ресурсами, марнотратстві, через які значно потерпає навколишнє середовище.

Отже, проаналізувавши думки науковців про екологізацію та із врахуванням вищевикладеного, зосередимось на тих аспектах, які необхідно взяти до уваги, визначаючи сутність цього явища. Виходячи з цього, можна стверджувати, що екологізацію складають процеси й заходи, які пов'язані з поводженням та користуванням природними ресурсами, спрямовані на ефективність та заощадливість, мають забезпечити соціуму та довкіллю знижений екоруйнівний вплив і враховують економічні інтереси кожного економічного суб'єкта, який певним чином пов'язаний із вказаними процесами й заходами та є учасником їхнього впровадження.

Узагальнення та систематизація сучасного досвіду просування екологічного споживання дозволили окреслити традиційні інструменти, які використовуються для промоції екологічно орієнтованих принципів споживання. Вони включають наступні групи інструментів:

– поведінкові: спрямовані на зміну поведінки споживачів за допомогою прийомів психології, соціології та культурології. Окремі поведінкові інструменти поведінки відомі як «підштовхування»;

– інформаційно-комунікативні: екологічне маркування, надання додаткової інформації про товар, маркетингова політика щодо екотоварів, пропаганда «зеленого» споживання. Необхідно зазначити, що інформаційні засоби, такі як екомаркування, вимагають кількісної оцінки імпактних наслідків споживання, що дозволяє у майбутньому досліджувати перспективи просування «зелених» товарів, визначати потенціальні напрямки їх вдосконалення, готуючи тим самим підґрунтя для інших способів просування та підвищуючи їх сприйняття на ринку;

– економічні: використовуються як ключові при впливі на людину, її вибір, оскільки ціна товару, якість та дохід часто є визначним фактором для прийняття рішень про купівлю. Економічні інструменти використовуються для введення цінових сигналів та можуть бути використані для імплементації витрат на забруднення до ціни на продукцію. При цьому регресивні наслідки підвищення цін на екотовари можна пом'якшувати за допомогою надання домогосподарствам (окремим особам) відповідних пільг (тимчасових або постійних) при оподаткуванні;

– регулятивні інструменти: значною мірою мають заборонний характер [6, с. 83–84].

Екологічний аспект споживання характеризується станом екології і його динамікою, обумовленими технологіями виробництва й споживання, що використовуються суспільством. У свою чергу, вплив національної моделі споживання суспільства на його зовнішнє середовище актуалізує зворотній зв'язок «середовище – суспільство», що визначає можливості виживання суспільства та його благополучного розвитку. Так, виснаження життєво важливих ресурсів, погіршення екологічних умов існування призводить до кризи соціальної системи та стає причиною соціальної напруженості, підвищення рівня смертності, соціальних конфліктів (війн, революцій) [3].

Існують певні гальма на шляху розвитку й впровадження в Україні системи ефективного й заощадливого природокористування; варто вказати, що наразі їх налічується чимало. Отож питання щодо реформування механізму використання природних ресурсів висувуються до розгляду урядовими інституціями, різними політичними партіями та громадськими організаціями, а також зацікавленими у їх вирішенні представниками бізнес-кіл. Але однією з найбільш вагомих причин відсутності дієвого механізму екологізації економічних відносин в системі управління господарськими процесам в Україні є проблема недостатнього врахування фінансових інтересів економічних суб'єктів, що прямо чи опосередковано приймають участь у різного роду процедурах щодо поводження з природними ресурсами. Іншими словами, саме це можна вважати пріоритетним питанням у галузі подальшої розбудови згаданого вище механізму. Отже, вважаємо, що такі дослідження наразі мають високу наукову актуальність і практичну затребуваність [1, с. 11].

Ключовими проблемами, вирішення яких сприятиме формуванню ефективних моделей споживання та виробництва шляхом запровадження превентивних механізмів і інструментів запобігання і/або вирішення екологічних конфліктів є такі:

– розробка та впровадження законодавчо закріплених державою прозорих процедур власності на ресурс, його розробку і використання (питання приватизації, оренди, викупу, концесії тощо);

– законодавче впровадження економічно обґрунтованої процедури оцінки реальної вартості ресурсу у складі національного багатства. Задля грошової оцінки та обліку має бути проведена повна інвентаризація національних природних ресурсів, що неможливо без науково обґрунтованого підходу та залучення новітніх технологій (аерокосмічні дослідження, геологорозвідка);

– при зміні моделей необхідно враховувати розмежування природних ресурсів на такі, які можуть використовуватися без значних обмежень, найбільш цінні (обмежене використання) та стратегічного призначення (відмова від використання з пошуком заміників). Як дефіцит, так і надлишок природного ресурсу може бути причиною конфлікту;

– широке залучення і використання ефективних економічних інструментів в управлінні ресурсами: рента, оренда, податок, оцінка;

– розвиток перспективних напрямів генетичної інженерії з метою запобігання «генетичних» конфліктів. Першим кроком у цьому напрямку має стати законодавче ухвалення рішення про порядок обігу продуктів харчування із вмістом генетично модифікованих компонентів у розмірі 0,9%;

– забезпечення доступу населення до користування якісними екологічними послугами (рекреація, санітарія, домогосподарства тощо);

– відкритість суспільства, його готовність до вирішення екологічних конфліктів [5, с. 54–55].

Вказані завдання будуть реалізовані завдяки тому, що:

– буде запроваджене економічне стимулювання процесів, що допоможуть споживачам і виробникам реалізувати ресурсозберігаючі заходи;

– додатково оподатковуватиметься прибуток, отриманий підприємствами й організаціями, які не дотримуються сучасних екологічних та ресурсозберігаючих вимог;

– формуватиметься чітке правове поле для того, щоб функціонували підприємства й організації, які займаються ресурсозбереженням;

– держава сприятиме, аби ставало більше джерел, за рахунок яких можна фінансувати ресурсозберігаючі заходи.

У цілому, державна політика в напрямку екологізації виробництва і споживання має змінити акцент суспільного розвитку на самодостатність, справедливість та якість життя, а не на кількісне зростання промислового виробництва, а для цього необхідне щось більше, ніж виробництво та передова технологія, а саме – зрілість суджень, співчуття та мудрість. Держава має розробити механізм співпраці з великими бізнес-структурами через встановлення рамкових умов у відповідності з якими гравці будуть встановлювати правила гри. Ключова ціль держави при цьому – позитивний кінцевий результат для навколишнього середовища. Наприклад, уряд Баварії погоджує з представниками промисловості та бізнесу певні стратегічні цілі щодо захисту населення та навколишнього середовища, а сторони-партнери беруть на себе лише зобов'язання відносно досягнення цілей, шляхи в цьому напрямку вони визначають самостійно. Тобто відбувається скорочення бюрократичних та адміністративних обмежень за рахунок збереження контрольних функцій з боку держави і спрямованості заходів на попереджуючий характер [2, с. 8].

Таким чином, враховуючи все вищесказане, можна дійти висновку, що формувати екологічну свідомість та екологічний імператив – на сьогодні означає вирішувати світоглядне, морально-етичне й політико-соціальне питання. Нинішній техногенний глобалізований світ характеризується наявністю доволі парадоксальної ситуації: сучасні науки та високі технології, завдяки яким в людини з'являються колосальні можливості, використовуються для того, щоб поневолити її, зруйнувати соціальні зв'язки та знищити планету. Відтак необхідна така соціальна взаємодія, котра наповнилася б усіма картинами світу, повинна бути сформована нова доктрина, спроможна врахувати думку і природу, сповнена, крім того, духовно-моральною суттю. На думку вчених, людству необхідно справитися з розколотістю і фрагментарністю, що притаманні сучасній свідомості, з наявними в ній суперечностями тіла й розуму, фізичного та духовного, зовнішнього і внутрішнього, людини й природи. Цією новою парадигмою свідомості повинна бути поєднана теперішня фрагментарна картина дійсності, вона має володіти всіма знаннями, які накопичили різні науки, особливо сучасні природничі, та ввести їх у контекст гуманітарних і суспільних наук. З них же варто здійснити інтегрування до природничих і технічних наук речей із гуманістичною суттю: гуманізму, загальнонаукової та філософської методології та антропоцентризму, оскільки вони вивчають людину і мають на меті виявити

все найкраще в природі людини й соціуму. Завдяки цьому людство має шанс вижити в умовах нового полікультурного світу і буде знайдено правильну дорогу в подальшому розвитку суспільства, яка не зашкодить планеті.

Висновки. Отже, новітня форма розвитку, ідеалізована країнами, що розвиваються та мають гедоністичний і марнотратний тип споживання, мусить розглядатися як нестійка з позиції екологізації. Разом з тим у багатьох товарах і послугах, вироблених і реалізованих на цей час, не відображаються всі природоохоронні виробничі та споживчі затрати. У зв'язку з цим державою, що розробляє екологічні стандарти, має акцентуватися не тільки на стратегічних напрямках, згідно з якими відбувається соціально-економічний розвиток, а й на чинній екологізації споживання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антоненко В.М., Сухіна О.М., Попова О.Ю., Дякова Я.Ю. Екологізація економічних відносин в системі управління господарськими процесами. Проблеми екології. 2021. № 1. С. 7–16.
2. Камер Х. Національна держава поки що продовжує жити. International Politic. 2000. № 7. С. 3–15.
3. Коломієць А. Національна модель споживання: сутність та способи регулювання. URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_02\(5\)/10kaosr.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_02(5)/10kaosr.pdf).
4. Кудінова А.В. Проблема державного регулювання споживчих відносин: екологічний аспект. Економіка та держава. 2015. № 7. С. 37–39.
5. Мельник Л.Г., Мельник О.І., Карінцева О.І., Сотник І.М., Сабадаш В.В. Концептуальні підходи до змін моделей споживання та виробництва при переході до стійкого розвитку. Механізм регулювання економіки. 2007. № 3. С. 51–58.
6. Чигрин О.Ю. Зелене споживання: передумови та перспективи просування. Вісник СумДУ. 2018. № 3. С. 82–86.

REFERENCES

1. Antonenko V.M., Sukhina O.M., Popova O.Iu., Diakova Ya.Iu. (2021). Ekolohizatsiia ekonomichnykh vidnosyn v systemi upravlinnia hospodarskymu protsesamy [Greening of economic relations in the system of management of economic processes]. Problemy ekolohii, vol. 1, pp. 7–16 [in Ukrainian].
2. Kamer Kh. (2000). Natsionalna derzhava poky shcho prodovzhuie zhyty [The national state still lives]. International Politic, vol. 7, pp. 3–15 [in Ukrainian].
3. Kolomiiets A. (2010). Natsionalna model spozhyvannia: sutnist ta sposoby rehuliuвання [National consumption model: essence and methods of regulation]. Retrieved from [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_02\(5\)/10kaosr.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_02(5)/10kaosr.pdf) [in Ukrainian].
4. Kudinova A. V. (2015). Problema derzhavnogo rehuliuвання spozhyvchykh vidnosyn: ekolohichnyi aspekt [The problem of state regulation of consumer relations: an ecological aspect]. Ekonomika ta derzhava, vol. 7, pp. 37–39 [in Ukrainian].
5. Melnyk L.H., Melnyk O.I., Karintseva O.I., Sotnyk I.M., Sabadash V.V. (2007). Kontseptualni pidkhody do zmin modelei spozhyvannia ta vyrobnytstva pry perekhodi do stiikoho rozvytku [Conceptual approaches to changes in consumption and production models during the transition to sustainable development]. Mekhanizm rehuliuвання ekonomiky, vol. 3, pp. 51–58 [in Ukrainian].
6. Chyhryn O.Iu. (2018). Zelene spozhyvannia: peredumovy ta perspektyvy prosuvannia [Green consumption: prerequisites and prospects for promotion]. Visnyk SumDU, vol. 3, pp. 82–86 [in Ukrainian].

Kovalchuk Serhii Serhiiovych
Postgraduate Student at the Department of Psychology,
Philosophy and Social Sciences
educational and scientific humanitarian institute
V.I. Vernadsky Taurida National University,
33, John McCain str., Kyiv, Ukraine

THEORETICAL FEATURES OF THE ECOLOGICAL ASPECT OF THE PHILOSOPHY OF CONSUMPTION

Relevance of the study. *The nature of modern environmental challenges (climate change, processes during which natural resources are depleted and degraded, the environment is polluted) is associated with the following main factors: growing wealth and consumer volumes. To solve these problems, it is necessary for social processes to include discussion topics regarding values, consumer culture, etc. Currently, it is relevant to use behavioral mechanisms, the basis of which is an incentive to change consumption traditions, motivation to ensure that the consumer process becomes environmentally balanced and harmonious. It has been established that greening consists of processes and measures related to the management and use of natural resources, aimed at efficiency and economy, should provide society and the environment with a reduced eco-destructive impact and take into account the economic interests of each economic entity that is in some way connected with the specified processes and measures and is a participant in their implementation. In the current conditions, greening is aimed at achieving sustainable development and high-quality social life, using state restrictions and eliminating unviable production and consumption models and stimulating the formation of an appropriate demographic policy.*

The purpose of the study: *to reveal the theoretical features of the ecological aspect of the philosophy of consumption. To achieve this goal, the following methods were used: the method of critical analysis of scientific literary sources on this issue, observation, inductive method and the method of systemic analysis.*

The results of the study. *In order to prevent the spread of a destructive consumer culture, a systematic approach should be taken to popularize and promote green consumption. It has been established that the term “environmental awareness” should be considered as a person’s understanding that they affect the environment and are one with nature. When implementing relevant measures, the following steps should be taken: actively promote green fiscal reform to cover a wider sectoral range; establish a centralized information system on green products to support sectoral and regional initiatives during the transition, manage investments and ensure safe consumer choices; provide financial injections to promote sustainable consumption, including relevant scientific research and cutting-edge initiatives; study best practices and their scaling at various management levels; expand green procurement of goods and gradually change the guiding principles to become mandatory requirements.*

Key words: *consumption, ecology, greening, environmental awareness, environmental behavior.*